

OKROGLA MIZA »ŽRTVE DRUGE SVETOVNE VOJNE PRI NAS«

Ljubljana, 3. marca 1989

Sekcija za sodobno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije si je za obdobje po zborovanju slovenskih zgodovinarjev na Ptujju septembra 1988 zastavila z novim predsednikom in z odborom, izvoljenim na zborovanju dve leti pred tem v Tolminu, obsežen načrt dela. S temami, ki jih namerava obdelovati na okroglih mizah, predavanjih in posvetovanjih, želi ne le nuditi enostavno informacijo o določeni zgodovinski problematiki, dogodku ali procesu iz tako imenovane sodobne zgodovine, marveč želi posamezne teme odpreti kot področje, o katerem je oziroma bo potrebno v bodoče več razpravljati, raziskovati, skratka se z njim več ukvarjati. Ena takih tem so bile tudi žrtve druge svetovne vojne pri nas. O tej problematiki je sekcija pripravila okroglo mizo, ki je bila 3. marca 1989 v prostorih Kulturno informacijskega centra Križanke v Ljubljani. Udeležilo se je je okoli petdeset zainteresiranih (vabil je bilo poslanih preko sto), v večini zgodovinarjev, pa tudi drugih.

Organizator je pogovor o vojnih žrtvah pripravil v obliki okrogle mize z željo, spodbuditi čim več razprave. Uvodne referate, ki naj bi o temi sami informirali in sprožili razpravo, so imeli tako zgodovinarji kot tudi predstavniki drugih strok. Okrogla miza je bila sicer pripravljena kot interdisciplinarna, vendar so prevladovali zgodovinarji.

V uvodnih besedah je predsednik sekcije *mag. Zdenko Čepič* opredelil namen okrogle mize in poudaril, da gre pri temi za strokovno vprašanje — vojne žrtve kot predmet zgodovinarjeve raziskave. To je bilo potrebno poudariti zato, ker ima tema vojnih žrtev sicer določeno stopnjo političnega naboja oziroma je do določene mere spolitizirana (vprašanje spomenika žrtvam vojne in vprašanje narodne sprave). Opredelil je tudi pojem vojne žrtve, pri čemer se je poslužil prve povojne določitve, ki je vojne žrtve smatrala kot del vojne škode. Glede razprave na okrogli mizi se je zavzel za strpnost, predvsem pa za uveljavljanje moči argumentov in ne obratno.

Temo samo je predstavil *Jože Dežman*, zgodovinar, katerega raziskava o vojnih žrtvah druge svetovne vojne v občini Radovljica (objavljena je bila v reviji *Borec*, 1989/1) je bila hkrati »model«, o katerem naj bi razprava tekla. Dežmanu je bila osnovna dilema, katero je želel konkretizirati in hkrati razrešiti preko vojnih žrtev, po njegovem mnenju dejstvo, da imamo Slovenci najmanj dve zgodovini zadnje vojne: zgodovino zmagovalcev v domovini in zgodovino poražencev v emigraciji. Zavzel se je za odpravo delitve vojnih žrtev na »dobre in slabe«, priznane in nepriznane žrtve in s tem tudi za preseganje rdeče-belega prikazovanja naše zgodovine. Svoje misli je konkretiziral z nekaterimi primeri, kako so žrtve vojne šteli oziroma vrednotili. Opisal je nekaj primerov iz Gorenjske, kako so se »zgodovini« nekatere žrtve druge svetovne vojne »izmuznile« oziroma jih ni nihče zapisal. Svoje raziskovalno delo je iz navidez ozkega teritorialnega okvira radovljiške občine razširil na celotno Gorenjsko. Na podlagi gradiva, predvsem popisa mrtvih, ki ga je po vojni opravila organizacija ZZB in ga kasneje večkrat dopolnjevala, je dobil zanimivo sliko o žrtvah vojne.

O enem osnovnih virov, ki lahko služi za ugotavljanje žrtev, o Komisiji za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev je spregovoril *mag. Damijan Guštin*. Kot zgodovinar je svoje raziskovalno delo usmeril tudi v proučevanje okupatorjeve represivne politike nad slovenskim prebivalstvom v drugi svetovni vojni. Predstavil je organizacijo KUZOP in gradivo, ki ga je ta zbirala, ter opozoril, da to samo ne more zadoščati kot edini vir za ugotavljanje žrtev, temveč kot dopolnilno gradivo k drugim virom.

Milica Strgar, ki že vrsto let študiozno spremlja časopisje in literaturo, ki jo izdajajo pripadniki slovenske politične emigracije v tujini, je prikazala njihove poglede na zgodovino narodnoosvobodilne vojne. Ti to obdobje vztrajno označujejo kot državljansko vojno. V prispevku samih žrtev »nasprotne strani« ni posebej izpostavila.

Organizator je k sodelovanju povabil še predstavnika slovenske literature, pisatelja *Vladimirja Kavčiča*, avtorja romana *Žrtve*. V prispevku, ki ga je pripravil (bil je prebran; sam se zaradi delovnih obveznosti slovenskega »ministra za kulturo« okrogle mize ni mogel udeležiti), je opozoril na človeško, etično razsežnost žrtev in žrtvovanja v vojni. Dotaknil se je tudi »žrtev«, ki jih je prinesel povojni razvoj, na primer industrializacija, kolektivizacija. Žrtve vojne s posebnega stališča, za zgodovino pomembnega, a v našem zgodovinoopisju premalo upoštevanega, je predstavil psihater *dr. Janko Kostnapfel*. Govoril je o posledicah vojne na psiho človeka — posameznika, pa tudi množice. Te psihične posledice se kažejo na različne načine, od nevroz do alkoholizma itd. Glede na raziskave, ki jih je o tem opravil, in iz svojih zdravniških izkušenj je prišel do zaključka, da je na nek način dal svojo žrtve v vojni ves slovenski narod, na obeh borečih se bregovih.

Razprava je pokazala, da so pogledi na vojne žrtve sicer bolj ali manj enaki, različni pa so glede razumevanja dvojne zgodovine — rdeče in bele. Razprava o tem vprašanju se je sicer začela oddaljevati od glavne tematike, a je hkrati pokazala na vso razsežnost vprašanj, ki so vedno bolj prisotna v naši družbeni stvarnosti, pa če to želimo ali ne in če to zgodovinarji priznavamo ali ne. To je vprašanje državljan-ske vojne in narodne sprave. O tem sta razpravljala na enem bregu *Zdravko Klanj-šek*, na drugem pa *Ivo Zajdela*. *Klanjšček* se je zavzel za delitev zgodovine na do-bro in slabo, v čemer je imel v mislih predvsem zgodovinopisje in njegove rezultate. Menil je, da se pri obravnavanju teme o žrtvah vojne, pa tudi pri drugih, ki za-devajo v zgodovino političnih procesov, mešajo politikantski procesi, od katerih se mora po njegovem mnenju zgodovinopisje oddaljiti. Kot primer je navedel narodno spravo, ki ne spada v obdobje 1941—1945, ampak je proizvod kasnejšega, povojnega časa, zlasti osemdesetih let. *Ivo Zajdela* je menil nasprotno in vprašanje sprave po-vezal z zahtevo po demonopolizaciji nad resnico, ki naj bi si jo naše zgodovinopisje NOB lastilo. Narodnoosvobodilni boj je preimenoval v državljansko vojno, katere specifične žrtve so po njegovem politični emigranti. Zavzel se je za razbitje mono-pola nad resnico, s čimer je mogoče preseči travmatično stanje, kot je imenoval stan-je našega zgodovinopisja NOB. V razpravi o tej temi, ki se je od glavne teme odda-ljila in prešla v resnično spolitizirane vode, pri čemer se ni skoparilo z neargumentiranimi diskvalifikacijami, zlasti s strani *Zajdele*, je sodeloval še *Tone Kebe*.

Bolj zanimiva sta bila diskusijska prispevka *dr. Ferda Gestrina* in *mag. Borisa Mlakarja*. Zlasti prvi je presenetil z mladostnim pogledom na problematiko razisko-vanja in prikazovanja zgodovine NOB. Povedal je, da proučuje zgodovino podkrim-skih vasi in to za obdobje vojne z bistveno drugačnih vidikov kot dosedanje zgo-dovinopisje NOB. O tem je menil, da je pisalo resnično z vidika zmagovalcev. Svojo kritičnost pa je usmeril na način pisanja, ne pa na dogajanje v času vojne. Menil je, da naše zgodovinopisje NOB predstavlja zgodovino proslavljanja zmagovalca, kar pa je potrebno preseči in pisati o udeležencih vojne, o »spodnjih strukturah«, kot se je izrazil. Pri tem se je zavzel za iskanje vzrokov za neko dejanje posamez-nika (posameznikov) v vojnem času in ne le za enostavno opisovanje dogodkov. Na podlagi svojih dosedanjih raziskav v podkrimskih vaseh je konkretiziral problem uvrščanja žrtev med »dobre in slabe«. *Mag. Boris Mlakar* kot strokovnjak za kontra-revolucijo, narodno izdajstvo in kolaboracijo je navedel nekaj številčnih podatkov o žrtvah vojne, ki se pri različnih avtorjih zelo razlikujejo. Predstavil pa je tudi dvoje »šteti« mrtvih iz leta 1942. To sta dve interni poročili, nastali v belogardiistični obveščevalni pisarni v letu 1942. Po teh virih, za katere Mlakar meni, da so nave-dene številke smrtnih žrtev med slovenskim prebivalstvom blizu resnice, ker ni šlo za propagandni material, je največ žrtev med Slovenci v letu 1942 povzročil nemški in italijanski okupator, nato partizani in na koncu belogardisti.

V razpravi je sodeloval še *dr. Božidar Jezernik*, ki je žrtve oziroma mrtve v zgo-dovini človeštva relativiziral in opozoril na čustveni naboj, ki ima na človeka žrtev.

Prispevki posameznih razpravjalcev so v resnici predstavljali že kar prave referate. Celotno gradivo okrogle mize je objavila revija *Borec* v letošnji majski številki. S tem je *Borec* na nek način postal revija sekcije za sodobno zgodovino, saj je to že druga objava gradiva z okrogle mize, ki jo je pripravila sekcija. V *Borcu* so bili namreč objavljeni referati in diskusija z okrogle mize o zgodovinskem razvoju v Slo-veniji v desetletju 1948—1958, ki jo je pripravila sekcija v juniju leta 1988.

Organizator je o okrogli mizi obvestil tudi uredništva slovenskih dnevnikov in tednikov, tako da je ta doživela za slovenske razmere, kar se tiče zgodovine in zgo-dovinopisja, veliko publiciteto. To kaže, da je zanimanje sredstev javnega obveščanja za sodobno zgodovino in njeno problematiko veliko. Da pa je lahko s to problematiko manipulirati in vnašati nesprejemljive sodbe o hotenjih zgodovinopisja, da odpre tudi takšne teme kot so žrtve vojne, pa kaže članek v reviji *Mladina*, ki je videla v okrogli mizi način trgovine z dušami.

Namen, niti rezultat okrogle mize pa ni bil politizacija zgodovine in zgodovino-pisja. Razprava je sicer večkrat preseгла zastavljeni tematski okvir, kar pa pri temi, kot so žrtve vojne, ne more biti nič čudnega. Na okrogli mizi se je postavilo vrsto vprašanj iz naše sodobne zgodovine, na katera bo potrebno odgovoriti. Okrogla miza o žrtvah druge svetovne vojne pri nas je bila tako le pokazatelj, da je v sodobni zgodovini še mnogo tem, ki kličejo po obravnavi.

Zdenko Čepič